

ДОЖИВОТНИ ЗАТВОР КАО ОШТРА РЕАКЦИЈА СУДОВА НА НАЈТЕЖЕ ОБЛИКЕ НАСИЉА НАД ЖЕНАМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Милевка Миленковић
Судија Апелационог суда у Крагујевцу²⁶²

Апстракт: Људски живот је природно право сваког човека и највећа људска вредност коју нико нема право да му одузме. У савременом друштвеном тренутку насиље над женама са најтежом последицом у виду лишења живота жене не јењава упркос интервенцијама државе које се огледају у прописивању најтежих казни за оваква кривична дела. Рад се бави темом постојеће законодавне регулативе најтежих облика насиља против живота и тела жене у ситуацији када у Републици Србији није предвиђен фемцид као посебан облик кривичног дела извршеног над женама. У раду се анализира и казна доживотног затвора која је уведена у кривично законодавство 01.12.2019.године као самостална казна поред постојеће временски ограничене казне затвора. Анализира се и пракса Европског суда за људска права и усвојени стандарди по питању казне доживотног затвора. Обзиром да се казна доживотног затвора може изрећи за најтежа кривична дела против живота и тела извршена према женама након 01.12.2019.године, у раду је дата анализа судске праксе за кривична дела извршена након овог датума и дат је преглед свих донетих правноснажних пресуда у којима је изречена казна доживотног затвора кроз околности предмета и разлоге судова да се одреде за изрицање ове најтеже казне учиниоцима кривичних дела. Циљ рада је да упозна општу, као и научно – стручну јавност са изазовима који су судови имали по питању креирања казнене политике за најтежа кривична дела извршена према женама у границама постојећег законодавног оквира водећи рачуна да се изреченом казном може остварити сврха кажњавања.

Кључне речи: фемцид, доживотни затвор, кривична дела против живота и тела.

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Насиље над женама као бившим или садашњим емотивним партнеркама, бившим или садашњим ванбрачним партнеркама или супружницима, као и приликом вршења кривичних дела против њихове полне слободе, извршено на најразличитије начине, у савременом тренутку не јењава, пре се може рећи да се шири или да је видљивије него раније због подизања свести жртава, па се има утисак његовог ширења. Држава је кроз законодавство реаговала борбом против овог друштвеног феномена не само кроз кривичноправне одредбе, јер кривично право треба да буде задњи степен одбране против оваквих друштвених појава, већ и кроз друге облике борбе против насиља пружајући женама грађанскоправну и прекршајну заштиту од насиља, и то превасходно од насиља у породици. Република Србија је потписник Конвенције Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици²⁶³

²⁶² milevkamil@gmail.com

²⁶³ Потписана је у Инстанбулу 11.5.2011.године, Република Србија је ратификовала Законом о потврђивању донетим 31.10.2013.године и иста је ступила на снагу 1.8.2014.године, такозвана Инстанбулска конвенција

и иста се непосредно примењује као саставни део позитивног права, чиме се обавезала да ће имплементирати међународне стандарде о превенцији, сузбијању и заштити жена и девојчица од родно заснованог насиља, након чега је извршила измене у законодавству, између осталог, увођењем нових кривичних дела и ширењем механизма заштите жена.²⁶⁴ Постојећи механизам заштите је допуњен новим моделом, доношењем Закона о спречавању насиља у породици који је замишљен као превентивни закон за борбу против непосредне опасности од насиља у породици, његово препознавање и делотворно спречавање у почетном стадијуму док не заприми теже облике који изискују кривичноправну заштиту жртава.²⁶⁵ Међутим, сви постојећи инструменти заштите и мултидисциплинарни приступ борби против вршења различитих облика насиља према женама не дају очекиване резултате, већ управо супротно, најтежи злочини према женама су све суровији. Стиче се утисак да испод савремене борбе против насиља у породици, као и свих облика насиља према женама, као врха леденог брега, лежи чврста стена родних стереотипа који су дубоко укорениjeni у патријархалном друштву, која се мора препознати, а затим и правно дефинисати и санкционисати. Због обима рада тема је ограничена на кривичноправну заштиту жена кроз реакцију судске власти као једне гране државне власти, на најтежи степен насиља који се огледа у лишењу живота жене и то изрицањем најтеже кривичне санкције у ситуацијама када је критични догађај који је за последицу имао лишење живота жене добио судски епилог, односно када је учинилац кривичног дела приведен правди.²⁶⁶

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТА И ТЕЛА ЖЕНЕ

Кривично дело убиство је прописано чланом 113 Кривичног законика (КЗ),²⁶⁷ те да ће се казнити казном затвора од пет до петнаест година ко другог лиши живота, чиме је инкриминисано тзв. обично убиство, без постојања посебних квалификаторних околности које га чине тежим делом. Кривично дело тешко убиство је прописано чланом 114 КЗ које се у ставу 1 врши у једанаест облика, између осталог, на свиреп или подмукао начин (тачка 1), при безобзирном насилничком понашању (тачка 2), ко другог лиши живота и при том се умишљајем доведе у опасност живот још неког лица (тачка 3), при извршењу кривичног дела разбојништва или разбојничке крађе (тачка 4), из користољубља, ради извршења или прикривања другог кривичног дела, из безобзирне освете или других ниских побуда (тачка 5), ко лиши живота дете или бремениту жену (тачка 9), члана своје породице којег је претходно злостављао (тачка 10), више лица, а не ради се о убиству на мах, убиству детета при порођају или лишењу живота из самилости (тачка 11). За ово кривично дело учинилац ће се казнити затвором најмање 10 (десет) година или доживотним затвором²⁶⁸. Квалификаторне околности су начин извршења (тачка 1), побуде извршиоца (тачка 5), околности извршења дела (тачка 2, 3, 4 и 11) и својство пасивног субјекта (тачка 6, 7, 8, 9 и 10). Из законског описа бића предметног кривичног дела се види да се терминолошки жена као пасивни субјект кривичног дела јавља само у тачки 9 (бременита жена), а у тачки 10, уколико се ради о члану породице којег је учинилац претходно злостављао при чему се лишење живота може предузети и према другом члану породице, а не само према жени. Чланом породице се у смислу члана 112 став 28 КЗ, између осталог, сматрају супружници и ванбрачни партнери, бивши супружници ако живе у заједничком домаћинству, као и лица која имају заједничко дете или је дете на путу да буде

²⁶⁴ Више о томе Миленковић М. (2017) . “Казненоправни инструменти спречавања насиља у породици-разлози за и против“, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Интермекс, Златибор

²⁶⁵ („Службени гласник РС“, бр. 94/2016 и 10/2023 – др.закон)

²⁶⁶ у ситуацијама када извршилац кривичног дела није себи одузео живот након тога, што није ретка појава судећи према медијским извештавањима

²⁶⁷ („Сл. гласник РС“, бр.85 од 6.10.2005.године, који је ступио на снагу 1.1.2006.године)

²⁶⁸ („Службени гласник РС“, бр. 35/19 од 01.12.2019.године)

рођено, иако никада нису живела у истом породичном домаћинству. У законском бићу кривичног дела није садржано родно засновано насиље над женама као посебан вид насиља, Имајући у виду цитирану законодавну регулативу, посматрано кроз призму насиља према женама, за потребе овог рада може се закључити да жена није добила неко посебно кривичноправно својство тиме што је жена (сем уколико је бременита или је члан породице коју је извршилац претходно злостављао).

У Казненом закону Републике Хрватске²⁶⁹ је прописано као посебно кривично дело тешко убојство женске особе у члану 111.а, те ко почини родно утемељено убојство женске особе казниће се казном затвора од најмање 10 година или казном дуготрајног затвора (став 1). При утврђивању казног дела из ставка 1 овог чланка узмеће се у обзир да је дело почињено према блиској особи, особи коју је починитељ већ раније злостављао, рањивој особи, особи која се налази у односу подређености или зависности, или је дјело почињено у околности сполног насиља или због односа који жене ставља у неравноправни положај или да постоје друге околности које упућују да се ради о родно утемељеном насиљу. У члану 87 став 32, који односи на значење законских израза, даје се дефиниција родно утемељеног насиља над женама као насиља усмереног на жену због тога што је жена или које несразмерно погађа жене. Такво поступање узмеће се као „отеготна околност“, ако овим Законом није изричито прописано теже кажњавање.

Казненоправни законодавни оквир у Републици Србији не препознаје феминизм као посебно кривично дело, нити даје дефиницију родно утемељеног насиља над женама. Такође, са правнотеоријског аспекта не постоји једна општеважећа и општеприхваћена дефиниција феминизма, али се истиче да није свако убиство жене феминизм, већ мора бити родно утемељено.²⁷⁰ Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици се односи на све видове насиља над женама, укључујући насиље у породици, које жене погађа несразмерно. Према Конвенцији „насиље над женама“ означава кршење људских права и облик дискриминације над женама и представља сва родна заснована насиља која доводе до или могу да доведу до физичке, сексуалне, психичке, односно, финансијске повреде или патње за жене, обухватајући и претње таквим делима, принуду или произвољно лишавање слободе, било у јавности, било у приватном животу. „Род“ означава друштвено одређене улоге, понашања, активности и атрибуте, које дато друштво сматра прикладним за жене и мушкарце. „Родно засновано насиље над женама“ означава насиље, које је усмерено против жене зато што је жена, односно оно које несразмерно погађа жене.

Поређењем кривичноправних одредби и одредби Конвенције, која је саставни део унутрашњег правног поретка намеће се закључак да казненоправне одредбе нису усаглашене са Истанбулском конвенцијом, као што је то учињено у законодавству Републике Хрватске. Каснијом анализом судских одлука видеће се како су судови сагледавали најтеже облике насиља над женама и да ли су исто посматрали и као родно засновано насиље.

ДОЖИВОТНИ ЗАТВОР

Увођење казне доживотног затвора као потпуно нове казне представља најзначајније измене Кривичног законика²⁷¹. Оправдање увођења овакве казне је било да због појаве врло тешких кривичних дела, ова казна треба да буде изузетна и да представља неку врсту одговора државе на извршиоце најтежих кривичних дела. Овакво опредељење државе је подржала

²⁶⁹ Народне новине 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024

²⁷⁰ Константиновић –Вилић С., Петрушић Н., Бекер К. (2023) „Поступање у случајевима феминизма, Приручник за правосудје“, Aire Centre

²⁷¹ Закон о изменама и допунама Кривичног законика („Службени гласник РС“, бр.35 од 21.05.2019.године, који је ступио на снагу 01.12.2019.године)

јавност кроз потписивање петиције фондације „Тијана Јурић“, као и стручна јавност у начелу, без неких већих неслагања, осим што су се у стручној јавности појавили и ставови да се уводи казна доживотног затвора, а да са пенолошког аспекта није сагледан утицај казне затвора од 40 година, будући да ниједна од до сада изречених казни затвора није издржана, тако да није било могуће сагледати утицај наведене казне затвора са аспекта индивидуалне и генералне превенције.²⁷²

Казна доживотног затвора је прописана за следећа кривична дела: тешко убиство (члан 114 КЗ), силовање (члан 178 став 4 КЗ – ако је последица смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету), обљуба над немоћним лицем (члан 179 став 3 КЗ – ако је последица смрт лица према којем је дело извршено или је дело учињено према детету), обљуба са дететом (члан 180 став 3 КЗ – ако је последица смрт детета) и обљуба злоупотребом положаја (члан 181 став 5 КЗ – ако је последица смрт детета), као и за нека кривична дела против представника највиших државних органа и против човечности и других добара заштићених међународним правом. Казна доживотног затвора се може прописати само алтернативно уз казну затвора и не може бити изречена лицима која у време извршења кривичног дела нису навршила 21 годину живота, као и када постоје неки од законских основа за ублажавање казне (члан 56 став 1 тачка 1 КЗ, односно када закон предвиђа ублажавање казне код покушаја кривичног дела, битно смањене урачунљивости учиниоца, прекорачења нужне одбране, прекорачења крајње нужде, правне заблуде и помагања) или када постоји неки од основа за ослобођење од казне (члан 58 КЗ). Такође је прописано одредбом члана 108 КЗ, који регулише застарелост кривичног гоњења, да застарелост кривичног гоњења и извршења казне не може да наступи за кривично дело за које је предвиђена казна доживотног затвора. Лице које је осуђено на казну доживотног затвора се може условно отпустити након издржаних 27 година затвора, при чему је уведен и рок за опозив условног отпуста који траје 15 година од дана када је условно отпуштен. Међутим, законодавац је код неких кривичних дела искључио могућност условног отпуста због тежине кривичних дела и посебног статуса оштећених лица, па оваквом законском одредбом треба спречити извршиоце да убудуће евентуално понове извршење оваквих најтежих кривичних дела.²⁷³

Пре увођења казне доживотног затвора за кривично дело тешко убиство је била предвиђена казна затвора од најмање 10 година или 30 до 40 година затвора, тако да је иста уведена уместо досадашње казне затвора од 30 до 40 година у циљу пооштравања казнене политике за најтежа кривична дела. Оваква законодавна регулатива је изазвала велику полемику у стручној јавности, изражена је бојазан да ће уместо пооштравања казнене политике доћи до сасвим супротног ефекта, односно на неки начин до ублажавања казнене политике, те да се може претпоставити да ће у ситуацијама када тежина и околности извршења кривичног дела не оправдавају изрицање казне доживотног затвора, али с друге стране заслужују и тежу казну затвора од 20 година (што је у досадашњој судској пракси у великом броју предмета имало за последицу да су изрицане казне затвора од 30 година, која казна затвора је била адекватна учињеном кривичном делу), да ће се сада у недостатку овако прописане казне затвора судије можда пре опредељивати за казну затвора од 20 година уместо казне доживотног затвора у ситуацијама када се не ради о најтежим случајевима што ће условити да казнена политика за врло тешка кривична дела фактички бити блажа од досадашње казнене политике.²⁷⁴

Законом је предвиђено да се доживотни затвор може само изузетно прописати за најтежа кривична дела и најтеже облике тешких кривичних дела, што је у правној теорији довело до става да иако се реч „изузетно“ у одредби члана 44а став 1 КЗ односи на само

²⁷² Б. Цветковић „Измене и допуне Кривичног законика“, Билтен Врховног касационог суда 2/2019

²⁷³ Тешко убиство (члан 114 став 1 тачка 9 КЗ), силовање (члан 178 став 4 КЗ), обљуба над немоћним лицем (члан 179 став 3 КЗ), обљуба са дететом (члан 180 став 3 КЗ) и обљуба злоупотребом положаја (члан 181 став 5 КЗ)

²⁷⁴ Ibid, страна 46 и 47

прописивање ове казне, телеолошким тумачењем долази се до закључка да то важи и за њено изрицање.²⁷⁵

Циљ изрицања казне доживотног затвора је да се оствари сврха кажњавања. У оквиру опште сврхе кривичних санкција (члан 4 став 2) сврха кажњавања је спречавање учиниоца да чини кривична дела и утицање на њега да убудуће не чини кривична дела, утицање на друге да не чине кривична дела, изражавање друштвене осуде за кривично дело, јачање морала и учвршћивање обавезе поштовања закона и остваривање праведности и сразмерности између учињеног дела и кривичне санкције (члан 42 КЗ).

Европски суд за људска права је казну доживотног затвора разматрао кроз повреду члана 3 Конвенције за заштиту људских права и основних слобода који забрањује мучење или нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање. У ситуацијама када је *de iure* постојала могућност да се изречена казна учиниоцима смањи, суд је налазио да није био повређен члан 3 Конвенције.²⁷⁶ У једном предмету суд је становишта да је подносилац представке након што је одслужио 15 година затвора могао да захтева да буде пуштен на условну слободу и да је те захтеве могао подносити у редовним интервалима, па је веће установило да он стога није могао да тврди да је лишен сваке наде да ће му казна икада бити делимично смањена јер та казна није била таква да није подлежала смањењу.²⁷⁷ Такође, суд је нашао да није био повређен члан 3 Конвенције јер је казна доживотног затвора за убиство са предумишљајем *de iure* и *de facto* подложна смањењу.²⁷⁸ У ситуацији када учиниоци осуђени на казну доживотног затвора не могу бити пуштени на слободу ни на који други начин осим по дискреционој одлуци Министра правде, а он такву одлуку може донети само из разлога саосећања (на пример ако осуђени болује од неизлечиве болести или тешког инвалидитета), суд је нашао да је прекршен члан 3 Конвенције, пошто је утврђено да захтеви утврђени у тој одредби нису испуњени ни за једног од тројице подносилаца представке, те да казна доживотног затвора мора бити подложна смањењу да би била у складу са чланом 3, односно другачије речено да морају постојати изгледи да се затвореник пусти на слободу и да мора постојати могућност да се преиспита његова казна.²⁷⁹

КАЗНА ДОЖИВОТНОГ ЗАТВОРА ЗА КРИВИЧНО ДЕЛО ТЕШКО УБИСТВО ИЗ ЧЛАНА 114 КЗ У СУДСКОЈ ПРАКСИ

Од увођења казне доживотног затвора до дана извршене анализе за потребе овог рада у Републици Србији донето је шест правноснажних пресуда којима су изречене казне доживотног затвора учиниоцима неког од облика кривичног дела тешко убиство из члана 114 КЗ, у којима је пасивни субјект жена. Због обима рада и тематског приступа предмет анализе нису била кривична дела извршена на штету детета (лице које није навршило 14 година живота) за која је у више правноснажних пресуда такође изречена казна доживотног затвора.

У првом случају пресудом Вишег суда у Новом Саду, окривљени Д.Д. је оглашен кривим да је извршио кривично дело тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 5 КЗ, за које му је утврђена казна доживотног затвора и кривично дело разбојништво из члана 206 став 1 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 3 (три) године и осуђен је на казну доживотног затвора. Према околностима предмета окривљени је оштећену ножем лишио живота испред

²⁷⁵ Стојановић З. (2024), Коментар Кривичног законика, тринаесто измењено издање, Службени гласник, Београд

²⁷⁶ Иоргов (бр.2) против Бугарске, пресуда од 02.09.2010.године

²⁷⁷ Лепер против Француске, пресуда Великог већа од 30.03.2009.године

²⁷⁸ Кафкарис против Кипра, пресуда Великог већа од 12.02.2008.године

²⁷⁹ Винтер и други против Уједињеног Краљевства, пресуда Великог већа од 09.07.2013.године

зграде у којој станује, око 15,30 часова, наневши јој са више удараца ножем убодне ране (између осталог, четири пута је убо ножем у пределу виталних делова тела врата и грудног коша), при чему је након убодне повреде у врат и окретања ножа у рани оштећена осећала глад за ваздухом и интензивно гушење услед удисања крви и од тога је 10-так минута трпела болове јаког интензитета који превазилазе уобичајене болове све док није изгубила свест. Дело је извршено из безобзирне освете у жељи да оштећеној врати несразмерни бол због зла за који је сматрао да му је нанела раскидом дугогодишње емотивне везе, а на постојање ове побуде додатно упућује и начин извршења дела јер је дело учињено на свиреп начин (што је још једна квалификаторна околност из тачке 1 став 1 члана 114 КЗ, која је цењена као отежавајућа околност при одмеравању казне). Од отежавајућих околности је цењена и ранија осуђиваност због кривичног дела тешке крађе и упорност у противправном понашању јер је након кривичног дела разбојништво у кладионици сутрадан извршио тешко убиство, да је дело извршено са високим степеном кривице и поред тога што је у време извршења дела његова урачунљивост услед афекта беса била смањена, али не битно, имајући у виду да је његово психичко стање последица и својства личности, да нема емпатију, нити осећај кривице и кајање, да ставља своје потребе пре свих, не марећи за социјалне норме који их је свестан, нити за права и жеље других, па и најближих, али да је од превасходног значаја што је испољио одлучност и упорност у својој одлуци. Као олакшавајуће околности на страни окривљеног цењена је животна доб коју је у време извршења имао, око 28 година живота, док његово кајање није цењено као олакшавајућа околност јер је суд нашао да није искрено. Пресудом Апелационог суда у Новом Саду одбијена је као неоснована жалба браниоца окривљеног Д.Д. и првостепена пресуда потврђена.²⁸⁰

У другом случају, пресудом Вишег суда у Пожаревцу окривљени В.Ј. оглашен је кривим да је извршио кривично дело силовање у покушају из члана 178 став 1 у вези члана 30 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 5 (пет) година и кривично дело тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 5 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 18 (осамнаест) година, па је осуђен на јединствену казну затвора у трајању од 20 (двадесет) година. Према околностима предмета окривљени је понео нож за клање свиња, неовлашћено и без позива ушао у кућу оштећене, те како би исту принудио на обљубу извадио је нож и њиме претио да ће непосредно напасти на живот и тело оштећене, а затим применом силе насилно скинуо оштећеној одећу, покушавајући да изврши обљубу у чему није успео јер се оштећена све време бранила пружајући јак отпор, па је у намери прикривања тог кривичног дела оштећену лишио живота наневши јој више убодних рана у пределу стомака и грудног коша, да је два пута дејством оштрице ножа у пределу врата оштећене тј. приклао је, при чему је оштећеној нанео бројне тешке телесне повреде опасне по живот. Приликом одлучивања о казни, Апелациони суд је нашао да је првостепени суд правилно од олакшавајућих околности окривљеном ценио да је отац једног малолетног детета старог 9 година из друге ванбрачне заједнице, да се издржава од привремених и повремених послова радећи за надницу као физички радник и да је дело извршио у стању смањене урачунљивости, али не битно, а од отежавајућих околности ранији живот окривљеног, да је исти шест пута осуђиван за разноврсна кривична дела и то пет пута за кривична дела против имовине и једном за кривично дело против живота и тела и то за кривично дело лака телесна повреда из члана 122 став 2 у вези става 1 КЗ, те да је више пута осуђиван на краће временске казне затвора и једном на условну осуду, као и да је дело извршио у кући оштећене где се иста осећала најзаштићеније, усред ноћи, као и понашање након извршења кривичног дела када је напустио место. Апелациони суд је, усвајањем жалбе Вишег јавног тужиоца у Пожаревцу, преиначио првостепену пресуду тако што је окривљеном за кривично дело из члана 114 став 1 тачка 5 КЗ утврдио казну доживотног затвора и осудио га на јединствену казну доживотног затвора²⁸¹ и, између осталог, навео да је окривљени испољио потпуну неосетљивост према људском животу као највећој друштвеној и личној вредности, одлучност да оштећену лиши живота без икакве емпатије према жртви,

²⁸⁰ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж1-442/21 од 05.07.2021.године

²⁸¹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1-365/22 од 17.08.2022.године

употребљавајући је као најобичније средство за излаз из ситуације коју је сам проузроковао извршењем другог кривичног дела које је такође тешко, имајући у виду запрећену казну, те да је окривљени раније осуђиван и очигледно да ниједна санкција до сада није остварила своју сврху, а према налазу и мишљењу комисије вештака у његовом понашању су регистроване антисоцијалне тенденције које се санкцијама не коригују. У одлуци је даље наведено да се сврха кажњавања, у смислу члана 42 КЗ, остварује и кроз тзв. генералну превенцију утицањем на друге да не врше кривична дела која се са овако благом казном затвора у трајању од 20 година не може остварити, а посебно имајући у виду чињеницу да у нашој земљи многа стара и немоћна лица живе сама и мета су разноврсних кривичних дела, па и оних најтежих, па су држава кроз кривично законодавство прописивањем кривичних санкција, а суд кроз казнену политику изрицањем кривичних санкција дужни да упуте јасну и недвосмислену поруку свим потенцијалним извршиоцима кривичних дела о последицама за предузете радње којом ће утицати на исте да не чине оваква кривична дела.

У трећем случају, пресудом Вишег суда у Врању, окривљени Д.П. је оглашен кривим због кривичног дела тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 10 КЗ, за које му је утврђена казна доживотног затвора, за кривично дело насиље у породици из члана 194 став 3 у вези става 1 и 2 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 2 године и за кривично дело насиље у породици из члана 194 став 2 у вези става 1 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 1 године, па је осуђен на јединствену казну доживотног затвора. Према околностима предмета, окривљени је под дејством алкохола, у присуству две малолетне ћерке, вређао и тукао супругу, а затим јој задао више удараца ножем у пределу грудног коша и трбуха, а исту је претходно злостављао у дужем временском периоду кроз предузимање различитих аката насиља у породици у виду физичког и психичког насиља према њој. Као олакшавајућа околност је цењена смањена урачунљивост, али не битно, а од отежавајућих околности да је оптужени лишио живота своју супругу коју је злостављао 25 година, да је то учинио на очиглед деце и упркос бројним одлукама надлежним државних органа које су имале за циљ заштиту оштећене од насиља оптуженог, да је испољио кајање само на вербалном нивоу, а у основи кривицу пребацивао на друге, па имајући у виду особине личности окривљеног (да се ради о емоционално нестабилној личности која прибегава употреби алкохола, показује слаб увид у сопствено психичко функционисање, а одговорност за конфликте и сопствене агресивне поступке преписује другима и њиховим злим намерама – члановима уже и шире породице) које су заправо отежавајуће околности и у вези са осталим отежавајућим околностима указују да се сврха кажњавања може остварити само изреченом јединственом казном доживотног затвора. Пресудом Апелационог суда у Нишу одбијена је жалба браниоца као неоснована и потврђена првостепена пресуда.²⁸²

У четвртм случају, пресудом Вишег суда у Београду, окривљени Р.Б. је оглашен кривим због кривичног дела тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 1 КЗ, за које му је утврђена казна доживотног затвора и за кривично дело силовање из члана 178 став 1 КЗ, за које му је утврђена казна затвора у трајању од 4 године, па је осуђен на казну доживотног затвора. Према околностима предмета, окривљени је у ходнику стамбене зграде поред улазних врата лишио живота на свиреп начин оштећену, тако што је чекао, потом ушао за њом у улаз зграде и након краћег разговора и одбијања оштећене да га прими у стан, у тренутку када му је окренула леђа, полио преко целог тела моторним бензином, који је у пластичној флаши понео са собом и упаљачем запалио, при чему су опекотине другог и трећег степена у пределу главе, врата, трупа и удова захватиле око 87% површине тела, па је оштећена трпела телесне болове јаког интензитета од момента повређивања до збрињавања на ВМА у трајању од један ипо сат. Од олакшавајућих околности суд је ценио признање извршења радње на штету оштећене, а од отежавајућих околности да је извршењу кривичног дела претходило праћење оштећене, начин на који је кривично дело извршио, његово држање после учињеног кривичног дела, а нарочито његов однос према жртви кривичног дела, будући да је окривљени, иако је видео да око њега све гори, само се окренуо и отишао из улаза, а да ништа није предузео како би на било који начин покушао да умањи последице учињеног кривичног дела, у смислу да је позвао хитну

²⁸² Пресуда Апелационог суда у Нишу Кж1-363/23 од 13.07.2023.године

помоћ и ватрогасну службу, већ је отишао као да се ништа није догодило, чиме је испољио према жртви безосећајност и безобзирност. Опредељујући се за казну доживотног затвора, суд је имао у виду да је окривљени изјавио да је као малолетно лице одузео живот свом очуху, да је раније осуђиван и да је из психијатријско – психолошког вештачења окривљеног утврђено да је окривљени особа специфичне структуре са доминацијом сензитивних и антисоцијалних црта у структури личности. Пресудом Апелационог суда у Београду одбијене су жалбе окривљеног и браниоца као неосноване и потврђена првостепена пресуда.²⁸³

У петом случају, пресудом Вишег суда у Лесковцу, окривљени С.И. оглашен је кривим за кривично дело тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 10 КЗ и осуђен на казну затвора у трајању од 20 година. Према околностима предмета, окривљени је дана 21.04.2023.године око 21,00 час вишекратним дејством ножа, између осталог, и са две убодне ране у пределу врата са десне стране и четири убодне ране у пределу горњег дела леђа са леве стране који су пробили грудни кош и једног који је пробио десно плућно крило, лишио живота члана своје породице, најпре ванбрачног партнера, а од августа 2022.године и супругу коју је претходно злостављао зашта је неправноснажно осуђен због кривичног дела насиље у породици према оштећеној, а у више наврата је вођен поступак ради заштите од насиља у породици. Апелациони суд је усвојио жалбу Вишег јавног тужилаштва у Лесковцу и преиначио првостепену пресуду у погледу одлуке о казни тако што је окривљеног за предметно кривично дело осудио на казну доживотног затвора.²⁸⁴ У образложењу је наведено да је првостепени суд правилно ценио да нема олакшавајућих околности и да је правилно утврдио отежавајуће околности, али да није истима дао прави значај. По налажењу Апелационог суда, упорност оптуженог у извршењу кривичног дела која се огледа у задавању великог броја удараца ножем у виталне делове тела беспомоћне и физички много слабије особе од њега које су неминовно довеле до смртог исхода, затим интензитет ранијег злостављања које је било врло често, а што је резултирало и законским поступцима за спречавање насиља која се огледају у примени хитних мера, те и ранијој осуђиваности за истоврсно кривично дело и многа друга кривична дела, указују на апсолутну непоправљивост оптуженог у погледу утицаја на њега да не врши кривична дела и потребу да му се изрекне најтежа казна – казна доживотног затвора јер ће се само на тај начин спречити патња других лица која су у његовој близини и истог онемогућити да убудуће врши кривична дела, пошто ће у установи за извршење кривичне санкције бити под сталним надзором и прописаним режимом.

У шестом случају, пресудом Вишег суда у Пироту, окривљени М.М. оглашен је кривим да је извршио кривично дело тешко убиство из члана 114 став 1 тачка 5 КЗ, за које му је утврђена доживотна казна затвора у стицају са кривичним делом неовлашћена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја из члана 348 став 4 у вези става 1 КЗ, за које му је утврђена појединачна казна затвора у трајању од 5 (пет) година, па је осуђен на јединствену казну доживотног затвора. Према околностима предмета, окривљени је лишио живота бившу емотивну партнерку на сред улице у центру града док је бирала воће, иако је имао меру забране приласка оштећеној решењем ПУ Пирот, која је била на снази у време извршења кривичног дела. Оштећена је била изложена сталном прогону од стране оптуженог због њеног одбијања да са њим изнова ступи у емотивну везу услед чега је окривљени осуђиван због кривичног дела прогањање из члана 138а став 1 тачка 1 и 5 КЗ, а према налазу и мишљењу вештака ради се о особи са психопатском структуром личности, са израженим осећањем важности, да је нарцисоидна повреда настала одбацивањем од оштећене била примарни мотив за извршење кривичног дела. Кривично дело је извршено из ниских побуда будући да је дело у овом случају квалификовано и љубомором као мотивом јер је оптужени желео да располаже правом оштећене на избор партнера, иако се радило о праву које искључиво припада оштећеној. Приликом одлучивања о казни као отежавајућа околност је цењена ранија осуђиваност оптуженог, да је пажљиво планирао убиство оштећене, да пиштољ калибра 9 мм као изабрано средство извршења и близина са које је извршио опаљење у чеони део главе

²⁸³ Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1-901/23 од 02.11.2023.године

²⁸⁴ Пресуда Апелационог суда у Нишу 12Кж1-292/24 од 29.05.2024.године

оштећене указују на то да је окривљени хтео да нанесе оштећеној смртоносне повреде, да се након извршења дела удаљио са лица места не обазирјући се на стање оштећене. По налажењу Апелационог суда, нема места изрицању блаже казне, између осталог, и због тога што је оптужени лишио живота оштећену која ничим није допринела да до њеног убиства дође и на тај начин показао безобзирност, што не заслужује утврђивање казне затвора која је нижа од оне коју је првостепени суд утврдио, па је Апелациони суд у Нишу одбио као неосновану жалбу браниоца окривљеног и потврдио првостепену пресуду.²⁸⁵

Анализиране судске одлуке показују да је лишење живота жена као бивших емотивних партнерки, чланова породице који су претходно злостављани или приликом вршења кривичних дела против полне слободе имало сва обележја родно заснованог насиља, односно да су жене лишене живота, на свиреп начин, из безобзирне освете и других ниских побуда-љубоморе, зато што су жене и нису поступале по очекивањима мушкараца који су се понашали као да су жене њихово власништво. Судови нису имали обавезу да своје одлуке образлажу на тај начин јер кривичноправне одредбе не познају израз родно заснованог насиља, али су на посредан начин позивајући се на начин извршења кривичних дела, чињеницу да жртве нису дале никакав објективан допринос извршењу кривичног дела, а посебно на својства личности учинилаца која су утврђена путем вештачења, и ценећи наведене чињенице у смислу члана 54. КЗ, које су од утицаја на врсту и висину казне приликом изрицања најтеже казне коју закон познаје, изразили јасан став о недопустивости таквог понашања према женама.

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Доживотни затвор законодавац прописује изузетно само за најтежа кривична дела или најтеже облике тешких кривичних дела. Тиме су и судови обавезни да ову казну, која је прописана уместо дугогодишње казне затвора у трајању од 30 до 40 година којом је замењена смртна казна, изузетно изричу када се постојећом казном затвора у трајању од 20 година не може остварити сврха кажњавања кроз специјалну и генералну превенцију. Захтев који је законодавац ставио пред судове, да се казном остварује принцип праведности и сразмерности између учиненог дела и тежине казне, односно да се казна не сме изрицати само због тога да би се учиниоцу вратило зло које је он другоме нанео, те да ретрибуција не сме бити доминантна сврха кажњавања, био је изазов са којим су се судови носили, одлучујући у сваком конкретном предмету према специфичним околностима тог случаја.

Иако приказана кривична дела у овом раду за која су окривљени осуђени на казне доживотног затвора у свом законском бићу немају елементе родно заснованог насиља према женама зато што су жене, већ елементе кривичног дела тешко убиство из члана 114 КЗ, према изнетим околностима под којима су дела извршена према бившим емотивним партнеркама, претходно злостављаним супругама или усамљеним старицама које су лак плен мушкараца, произилази да се у свим случајевима ради о феминициду, односно лишењу живота жене које је родно засновано.

Чињенице случаја и разлози којима су се судови руководили приликом доношења одлуке о казни показују да је судска пракса спремна да се суштински суочи са родно заснованим насиљем, да сагледа све релевантне околности једног животног догађаја и подведе га под законску норму и да поштујући принцип индивидуализације казне одмери казну учиниоцу којом ће се остварити превенција, али и ретрибуција.

Судска пракса, првостепених и жалбених судова је показала да увођење доживотног затвора уз постојећу казну затвора у максималном трајању од 20 година, у недостатку ранијих могућности за осуду на казну затвора у распону од 30 до 40 година, није довело до блаже казнене политике за најтежа кривична дела извршена према женама, те да су судови с правом оштро реаговали на овај облик насиља изрицањем најтеже казне и тиме послали јасну поруку потенцијалним извршиоцима кривичних дела према женама о последицама које могу очекивати.

²⁸⁵ Пресуда Апелационог суда у Нишу Кж1-253/24 од 21.10.2024.године

ЛИТЕРАТУРА:

- Закон о изменама и допунама Кривичног законика („Службени гласник РС“, бр.35 од 21.05.2019.године.
- Константиновић –Вилић С., Петрушић Н., Бекер К. (2023) “Поступање у случајевима фемицида, Приручник за правосудје“, Aire Centre.
- Миленковић М. (2017) . “Казненоправни инструменти спречавања насиља у породици-разлози за и против“, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Интермекс, Златибор.
- Народне новине 125/2011, 144/2012, 56/2015, 61/2015, 101/2017, 118/2018, 126/2019, 84/2021, 114/2022, 114/2023, 36/2024.
- Пресуда Апелационог суда у Београду Кж1-901/23 од 02.11.2023.године.
- Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж1-365/22 од 17.08.2022.године.
- Пресуда Апелационог суда у Нишу Кж1-253/24 од 21.10.2024.године.
- Пресуда Апелационог суда у Новом Саду Кж1-442/21 од 05.07.2021.године.
- Стојановић З. (2024), *Коментар Кривичног законика*, тринаесто измењено издање, Службени гласник, Београд.
- Цветковић Б. „Измене и допуне Кривичног законика“, Билтен Врховног касационог суда 2/2019, Београд.

LIFE IMPRISONMENT AS A HARSH COURT REACTION TO THE MOST SERIOUS FORMS OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN THE REPUBLIC OF SERBIA

*Milevka Milenkovic, Judge
The Court of Appeal, Kragujevac*

Abstract: Human life is the natural right of every person and the greatest human value that no one has the right to take away. In the contemporary social moment, violence against women with the most serious consequence in the form of deprivation of a woman's life does not subside despite state interventions that are reflected in prescribing the most severe penalties for such criminal acts. The paper deals with the topic of the existing legislative regulation of the most serious forms of violence against the life and body of a woman in a situation where femicide is not provided for in the Republic of Serbia as a special form of criminal act committed against women. The paper also analyzes the life sentence, which was introduced into criminal legislation on December 1, 2019, as an independent sentence in addition to the existing time-limited prison sentence. The practice of the European Court of Human Rights and the adopted standards regarding the life sentence are also analyzed. Considering that a life sentence can be imposed for the most serious crimes against life and body committed against women after December 1, 2019, the paper provides an analysis of the case law for crimes committed after this date and provides an overview of all legally binding judgments in which a life sentence was imposed through the circumstances of the case and the courts' reasons for deciding to impose this most severe sentence on the perpetrators of the crimes. The aim of the paper is to familiarize the general public, as well as the scientific and professional community, with the challenges that the courts have faced in creating a penal policy for the most serious crimes committed against women within the limits of the existing legislative framework, taking into account that the sentence imposed can achieve the purpose of punishment.

Keywords: femicide, life imprisonment, crimes against life and body.